

ЛОКАЛІТЕТИ *Cypripedium calceolus* L. НА ВОЛИНІ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ПРИРОДНИЙ ФІТОЦЕНОЗ

О.В. РЕШЕТЮК

Волинський державний університет ім. Лесі Українки
Україна, 43000 Луцьк, просп. Волі, 13

Досліджено локалітети *Cypripedium calceolus* L. на Волині. Відзначено біологічні особливості його популяцій в різних умовах зростання. З'ясовано природні причини анабіозу *C. calceolus* L. внаслідок змін умов зростання.

Cypripedium calceolus L. — євразійський палеобореальний вид з родини Orchidaceae Juss., який трапляється у Західній та Центральній Європі, Малій і Центральній Азії, в Японії. В Україні *C. calceolus* зростає розсіяно в листяних та мішаних лісах і серед чагарникових заростей рівнинної частини [3]. У Поліссі *C. calceolus* трапляється на ґрунтах, які утворилися над відкладами вапняків [2]. На Волині відомо 18 локалітетів виду в листяних і мішаних лісах із зімкненістю крон 0,4—0,7 на багатих і свіжих ґрунтах [1].

Локалітети *Cypripedium calceolus* обстежені у складі асоціацій *Carpinetum-Tremuleto fruticosum*, *Quercetum frangulosum*, *Alneto-Quercetum herbosum* у різних районах Волинської обл. Поширення виду свідчить про його значну ценотичну амплітуду. Однак на цій території стан природних популяцій *C. calceolus* не рівнозначний.

Один з найбільших таких локалітетів знаходиться в асоціації *Alneto-Quercetum herbosum* (квартал (кв.) 29) Любешівського лісництва на північному сході Волинської обл.) і займає площу близько 2 га. У складі трав'яного покриву (ПП до 80%) зростають *Melampyrum nemorosum* L., *Convallaria majalis* L., *Prunella vulgaris* L. *Cypripedium calceolus* утворює тут окремі куртини, не однакові за віком і структурою. Найменші з них охоплюють поодинокі вегетуючі або статевозрілі

особини. Вони займають умовну зовнішню межу виділу і становлять до 35% популяції. В центральній частині площі обстежено дві куртини максимального розростання парцел, які складаються з 32 і 76 різновікових особин *C. calceolus*. Вікова структура куртин відповідно становить $v - 18$, $g - 12$, $s - 2$ та $v - 39$, $g - 36$, $s - 1$ (віргінільних — генеративних — синільних особин). За рештками відмерлих генеративних пагонів попередніх років можна стверджувати, що плодоношення *C. calceolus* проходить щороку. Зокрема, у 1999 р. кожна з куртин утворила значну кількість насіння (13 і 42 плоди-коробочки), що свідчить про життєвість позиції виду в цих умовах. Означена популяція знаходиться в межах заказника місцевого значення.

В урочищі Ринва Ківерцівського р-ну обстежено ділянку *Carpinetum-Tremuleto fruticosum*, яка утворилась на місці видобутку вапна; насадження віком 30 років із зімкненістю крон 0,8. Ще у 1970-х роках існувала значна кількість місцезростань *Cypripedium calceolus* і його масово збирали на букети. Однак при обстеженні урочища у 1997 р. було виявлено лише 3 віргінільні рослини у вкрай незадовільному стані. Занепад популяції, на нашу думку, пов'язаний із зімкненістю густого намету деревних рослин.

Неподалік від урочища Ринва існує інший локалітет *Cypripedium calceolus* (кв. 36 Ківерцівського лісництва), де вид знаходиться в асоціації *Quercetum frangulosum* (вік 80 р.,

зімкненість крон 0,6, площа 1,5 га). У 1985 р. там було виявлено 14 парціальних куртин з 1—8 особин, у тому числі 22 генеративні рослини *C. calceolus*. На початку 1990-х років кількість *C. calceolus* в цьому урочищі зменшилась і становила в різні роки 1—3 вегетуючі особини. Обстеження 1999 р. не виявили жодної рослини *C. calceolus* на цій площі. Якщо врахувати, що помітних змін внаслідок господарської діяльності людини протягом означеного періоду тут не було, то випадання *C. calceolus* з асоціації можна пояснити лише збільшенням щільності підліску та підросту, який складається з *Corylus avellana* L., *Frangula alnus* Mill., *Carpinus betulus* L. заввишки до 3 м (проективне покриття 90 %). На нашу думку, *C. calceolus* під наметом чагарників не загинув, а лише перейшов до довготривалого анабіозу в зв'язку зі зміною умов існування.

Враховуючи унікальність *Cypripedium calceolus* як рідкісного виду орхідей, ми зробили спробу в 1991 р. відтворити популяцію виду в складі природного фітоценозу *Quercetum frangulosum* (14 кв. Звірівського лісництва, урочище Воротнів). Генеративні рослини (14 особин) завезені з Млинівського р-ну Рівненської обл., висаджували з материнським ґрунтом. Приживання рослин складало 100 %, жодна з них не загинула при пересадці і в наступні роки. У 1992—1999 рр. кількість квітучих рослин *C. calceolus* відповідно становила 6—10—8—11—12—7—5—3 особини. Інтенсивність цвітіння пересаджених у природні умови рослин рік від року падала, хоч їх кількість у місцях пересадки не змінилась. Не виявлено насінного відновлення *C. calceolus* у місці пересадки. Розростання куртин парцелями теж відбувалося незадовільно. Лише 6 особин (43 %) утворили на 4—6-й роки другу парціальну стебелину. Враховуючи тривалість експерименту (10 років), його результати не можна оцінити як задовільні.

Таким чином, природні популяції *C. calceolus* на території Волинської обл. зростають у всіх геоботанічних провінціях, але відрізняються за ценотичним потенціалом. В умовах лісостепової зони вони перебувають у критичному стані та потребують ретельного обстеження і охорони. Основною причиною занепаду виду у складі природних локалітетів можуть бути сукцесії рослинного покриву і зміни умов зростання. Штучне відтворення *C. calceolus* у складі природного угруповання протягом 10 років досліджень виявило лише незначні ознаки натуралізації виду.

1. Загальський М.Н. Распространение *Cypripedium calceolus* (Orchidaceae) в западных регионах Украины // Ботан. журн. — 1993. — 78, № 3. — С. 102—107.
2. Проблемы Полесья. — Минск: Наука и техника, 1987. — Вып. 11. — 300 с.
3. Собко В.Г. Орхідеї України. — К.: Наук. думка, 1989. — 197 с.

Надійшла 09.03.2000

ЛОКАЛИТЕТЫ *CYPRIPEDIUM CALCEOLUS* L. НА ВОЛЫНИ И ЕГО ВНЕДРЕНИЕ В ЕСТЕСТВЕННЫЙ ФИТОЦЕНОЗ

О.В. Решетюк

Волынский государственный университет
им. Леси Украинки, Украина, Луцк

Исследованы локалитеты *Cypripedium calceolus* L. на Волыни. Отмечены биологические особенности его популяций в разных условиях произрастания. Выявлены естественные причины анабиоза *C. calceolus* при изменении условий произрастания.

LOCALITIES OF *CYPRIPEDIUM CALCEOLUS* L. GROWTH IN VOLYN REGION AND ITS INTRODUCTION TO THE NATURAL PHYTOCENOSIS

O.V. Reshetyuk

Lesya Ukrainka Volyn State University, Ukraine, Lutsk

Localities of *Cypripedium calceolus* L. growth in Volyn have been studied. Biological peculiarities of the species populations in different growth conditions have been noticed. Natural causes of *C. calceolus* anabiosis under changes of growth conditions have been found out.